

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1025/1, донетом на V седници одржаној дана 21. марта 2024. године Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда мрр Александре Савић под насловом *ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1992. ДО 2002. ГОДИНЕ*, урађене под менторством проф. др Милоша Ковачевића.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Јелена Филиповић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Хиспанистика, социолингвистика

Датум избора у звање: 22. 12. 2010.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Михаило Шћепановић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Српски језик (дијалектологија, ономастика)

Датум избора у звање: 26. 7. 2017.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Светлана Слијепчевић Бјеливук

Звање: виши научни сарадник

Ужа научна област: Српски језик

Датум избора у звање: 22. 2. 2022.

Установа на којој је запослен: Институт за српски језик САНУ

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Александра (Радован) Савић
Датум и место рођења:	8. 8. 1990. Травник, Босна и Херцеговина
Наслов мастер рада:	1. <i>Језичка политика у Босни и Херцеговини од Берлинског конгреса до Првог свјетског рата и њене посљедице на политичке процесе</i> 2. <i>Префиксална и суфиксална творба придјева у</i>

	<i>романима "Лелејска гора" Михаила Лалића, "Пролом" Бранка Ћопића и "Песма" Оскара Давича</i>
Датум одбране мастер рада:	1) 13. 3. 2017. 2) 25. 3. 2019.
Установа где је одбрањен мастер рад:	1. Факултет политичких наука, Универзитет у Бањој Луци 2. Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	1. Магистар политикологије: политикологија 2. Мастер српског језика и књижевности: српски језик и књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

Савић, А. (2016). Успон и пад модерне српске културе (или: Историја једне заблуде). *Годишњак Друштва чланова Матице српске у Републици Српској*, 6/2016, 345–350. ISSN 2233-1468.

Савић, А. (2016а). Европска повеља о регионалним и мањинским језицима у пракси Уставног суда БиХ. *Правна ријеч*, 49/2016, XIII, 125–139. ISSN 1840-0272.

Савић, А. (2016б). Језичка политика и културни модели језичке стандардизације. *ПОЛИТЕИА*, 11/2016, 119–130. DOI: <https://doi.org/10.7251/POL1611119S>.

Савић, А. (2016в). Ресантиман државних непријатеља. *Радови Филозофског факултета*, Универзитет у Источном Сарајеву, 18, 341–345. DOI 10.7251/FILN1701341S.

Савић, А. (2017). Језичка политика Аустроугарске у Босни и Херцеговини. *Годишњак Друштва чланова Матице српске у Републици Српској*, 7/17, 53–69. УДК: 81:32(436-89:497.15). DOI: 10.7251/GMS1707053S.

Савић, А. (2017а). Фантастична проза Ксавера Шандора Ђалског и Драгутина Илића (романи Јанко Борисављевић и Секунд вечности). *Филолог*, VIII, 16, 261–275. UDK 821.163.41.09-31. DOI 10.21618/fil1716261s.

Савић, А. (2018). Апликација Јатолог. *Филолог*, IX, 17, 742–744. UDK 811:004.738.5. DOI 10.21618/fil1817742s.

Савић, А. и др. (2019). *Језиколовац, ликовно-језичка брошура са правописним рјешењима*. Бања Лука: Удружење лектора Републике Српске. ISBN 978-99938-59-69-7.

Савић, А. (2019а). Интерпретације босанскохерцеговачког језичког израза и језичке политике која га је пратила. *Србистика данас*, вол. 4, књ. 4, 149–161. UDK 811.163.4 '26(497.6). DOI 10.21618/srb1904149s.

Савић, А. (2019б). Моћ речи: огледи из критичке социоллингвистике. *Годишњак Друштва чланова Матице српске у Републици Српској*, 9/19, 183–189. UDK 821.163.41:811.163.41(048.83). DOI 10.7251/GMS1909183S.

Савић, А. (2019ц). Језик и дигиталне технологије у Републици Српској. *Часопис ЛИК*, књ. 5, бр. 8, 73–85. https://doi.org/10.18485/ai_lik.2019.5.8.4.

Савић, А. (2020). Информисање у ванредним околностима (употреба метафоре рата током земљотреса, поплава и пандемије вируса корона у Србији). *Центар за истраживање јавних политика*. Београд, стр. 20–42. ISBN 978-86-6383-106-3 (MOS). <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/474594.pdf>.

Савић, А. (2020а). Посљедице аустроугарске језичке политике у Босни и Херцеговини (колебање између националног и наднационалног језика). *Зборник радова Крај Првог свјетског рата и настанак југословенске државе*, АНУРС РС, 313–324. ISBN 978-99976-42-29-5.

Савић, А. (2020б). Интердисциплинарни однос језика и политике (испрекидани еквilibријум и језичка политика у Босни и Херцеговини од 1945. до 1990). *Анали Филолошког факултета*. Vol. 32, No. 2, 263–276. <https://doi.org/10.18485/analiff.2020.32.2.14>.

Савић, А. (2020) „Лист *Босанска вила* – написи о српској и хрватској књижевности”, излагање на конференцији СТУДКОН 3, *НАУКА И СТУДЕНТИ СТУДКОН 3*. Тематски зборник радова са скупа одржаног 10. новембра 2017. Филозофски факултет Ниш. UDK: 821.163.41.

Савић, А. (2021). Метафора породице у појмовном структурирању међудржавних односа Републике Српске и Србије. *Philologia Serbica*. I/1, 95–108. UDK 316.48(497.11+497.6PC):323.1(=163.41). DOI 10.21618/phs2101095s.

Савић, А. (2021б). *Прича о принцези Бањалуци*. Бања Лука: Удружење лектора Републике Српске. ISBN 978-99976-952-0-8.

Савић, А. и др. (2021ц). *Александар Гилффердинг*. Изложбени каталог. Бања Лука: Удружење лектора Републике Српске. ISBN 978-99976-952-1-5.

Paždjerski, D. V., Savić, A. (2022) „Alfabet kaszubski i podobne piosenki (obrazkowe lub nie) w słowiańskiej i serbskiej kulturze jako narzędzia w nauce alfabetu, pisma i języka”, *Biuletyn radzēnē kaszēbsczēgō jāzēka. Biuletyn rady jęzъka kaszubskiego* [Билтен Савета за кашупски језик], стр. 279–294. ISBN 978-83-62137-76-3; UDK: 811.163.41:811.162.1.

Savić, A., Jakubjes-Semkovova, M. (2022) „Везе из старине између Пољака и Срба. Како се принцеза Бањалука вратила у Бању Луку”. *Acta Universitatis Wratislaviensis Slavica Wratislaviensia*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, CLXXVI, 9–27. ISSN 0524-4498; UDK: 821.162.1.

Савић, А. (2022). „Прошлост и будућност књиге”. *Верзал: часопис за културну баштину и науку о књизи*, II, 203–207. ISSN 2744-2764; DOI: 10.7251/VER210101166J; UDK: 002.19(048.83).

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1992. ДО 2002. ГОДИНЕ

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања докторске дисертације јесте језичка политика у Босни и Херцеговини од 1992. до 2002. године. Притом се језичка политика дефинише као организована делатност државе у области језика која је у уској вези са лингвистичким, социолингвистичким и политичким контекстом. С обзиром на сложеност језичких питања на овом простору, истовремено се анализира прокламована, тј. експлицитна језичка политика, и имплицитна, тј. језичка политика у пракси, као и све њене особине.

Уз преглед историје језичке политике у БиХ, у главном делу рада даје се анализа оделитих језичких политика Републике Српске, Републике Босне и Херцеговине и Херцег Босне, потом Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине. Година 1992. означава дефинитивни распад некадашње социјалистичке државе, а тиме и крај заједничке језичке политике, док 2002. годину обележава поновна промена политичких и језичких односа, на коју су значајно утицали притисци међународне заједнице. Формирањем три одвојене територијалне целине на овом подручју почиње убрзани рад на језичким питањима, који укључује дефинисање статуса језика у службеној употреби, у медијима и у образовању, као и планирање корпуса, при чему је незаобилазна веза са питањима језичке политике у Србији и Хрватској.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Анализа језичке политике у БиХ у наведеном засована је на пет следећих хипотеза:

1. Језичка политика у Босни и Херцеговини резултат је перманентног подређивања језичких критеријума политичким.

2. Језичка политика у Босни и Херцеговини за време и после рата последица је континуираних политичких уплива на статус и стандардизацију језика, коју су спроводили једнако национални и наднационални актери језичке политике и зато се она не може посматрати изоловано од социолингвистичких и политичких околности кроз које је ова заједница прошла током читавог двадесетог века.

3. Како су се од 1992. до 2002. године мењале друштвене околности и политички циљеви сваке од три националне заједнице, мењао се и њихов однос према језику и сходно томе политичке одлуке које су доношене.

4. Језичка политика у рату била је у сагласности са политичком идеологијом, а не са уверењима и ставовима говорника и она је (по)служила само у политичке сврхе, доводила до препрека у образовању, медијима и службеној употреби језика.

5. Босна и Херцеговина земља је специфичног територијалног, правног, политичког и језичког устројства, историје која показује колебања између националног и неке врсте наднационалног уређења, и зато свако истраживање мора да буде интердисциплинарног и мултидисциплинарног карактера, како би се узели у обзир сви друштвени фактори који утичу на језик.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мрр Александре Савић има 224 странице куцаног текста са single (1.0) проредом (677 076 карактера) и подељена је на следећих седам поглавља: 1. *Увод и методолошки оквир рада* (стр. 1–5), 2. *О језичкој политици* (6–23); 3. *Историја језичке политике у Босни и Херцеговини* (стр. 23–84); 4. *Босна и Херцеговина од 1992. до 2002. године* (стр. 85–102); 5. *Језика политика у Босни и Херцеговини од 1992. до 2002. године* (стр. 103–198); 6. *Закључак* (199–203); 7. *Извири и литература* (204–224). Свако од поглавља систематично је рашчлањено у већи број потпоглавља.

У првом поглављу *Увод и методолошки оквир рада* У уводном дијелу рада представљени су предмет, циљеви и методе научног истраживања, потом хипотезе и проблематика корпуса истраживања.

У другом поглављу насловљеном *О језичкој политици* дат је детаљан преглед теорије, историје, класификације језичке политике, затим њеног односа са сродним дисциплинама, али и са нацијом, културом, религијом и друштвом. Посебно је указано на улогу језичке политике у конфликтима и постконфликтним ситуацијама, те на интердисциплинарни однос између језика и политике. У овом делу рада представљени су и основни постулати планирања језика и језичке стандардизације.

У треће поглављу – *Историја језичке политике у Босни и Херцеговини* – осветљена је историјска генеза односа у Босни и Херцеговини, с обзиром на то да се језичка политика у овој земљи не може посматрати изоловано од читавог низа језичких и ванјезичких околности кроз цели двадесети век. Тако је анализирана језичка политика аустроугарског периода, па периода после Првог светског рата, те периода након Другог светског рата, с посебним нагласком на период социјалистичке Југославије. У овом делу рада кандидаткиња се бавила приоритетно језичком политиком у Босни и Херцеговини, с тим да је, када је то било потребно и сврсисходно, указивала и на (по)везане догађаје на ширем југословенском простору.

У четвртном поглављу, насловљеном *Босна и Херцеговина од 1992. до 2002. године* – докторанткиња се бави историјским, политичким, лингвистичким и социолингвистичким контекстом истраживаних догађаја, указујући на развој, политику и природу односа у Босни и Херцеговини, како би се праћена језичка политика могла боље разумети у контексту назначених екстралингвистичких фактора.

Пето поглавље – *Језика политика у Босни и Херцеговини од 1992. до 2002. године* – представља централни део рада. У њему се истражују и описују језичке политике све три националне заједнице (српска, бошњачка и хрватска), као и ток језичке политике, документи језичке политике, одлуке које су донесене, ставови доносилаца одлука али и говорника, а све с циљем реконструисања једног од најсложенијих, али и најтежих периода у историји БиХ. Истраживање овог сложеног а недовољно осветљеног историјског периода ауторка базира на детаљном истраживању историјске грађе, докумената, архива и свједочења.

У *Закључку*, као последњем текстуалном поглављу, дат је сажетак дисертационог истраживања кроз синтезу добијених резултата, с образложењем провере постављених хипотеза.

Број коришћених извора, и коришћене цитиране литературе, који су дати у последњем поглављу, на најбољи начин показују ауторкину одлучност да сва директно или индиректно са темом повезана литература буде консултована, и да се у корпусу не заобиђе ниједан релевантан документ који може послужити у свеобухватној анализи ове врло захтевне дисертационе теме.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

У дисертацији *Језичка политика у Босни и Херцеговини од 1992. до 2002. године* анализирана је језичка политика Срба, Хрвата и Бошњака у једном од најконтроверзнијих и најмање познатих периода у историји Босне и Херцеговине, што се нарочито односи на ратно време. Анализа језичке политике била је троврсна: социолингвистичка, лингвистичка и историјска. И проведена је на врло релевантном, у досадашњим анализама недоступним, и готово некоришћеним изворима, без којих готово и да није било могуће доћи до свих резултата који теза доноси. Примарни извори за истраживање били су, наиме, документа, стенограмске забелешке, дневни листови и непосредна сведочењима проводилаца језичке политике. Захваљујући таквим примарним изворима, којим су придружени и сви у досадашњој литератури коришћени извори, омогућили су системски опис свих релевантних компонената језичке политике, уз попуњавање свих системски празних места видљивих у досадашњој литератури. У таквом приступу врло битан је био приказ тзв. историјата питања. А историјат питања је подразумевао преглед и систематизацију, једном речју критичко преиспитивање свих радова који су посвећени међуусловљеним језичким и политичким догађајима од 1992. до 2002. године. У том критичком приказу представљена је научна вредност објављиваних прилога о овој теми, при чему је показано који су резултати наулно релевантни и критеријално лако проверљиви, а који су "плод идеолошке оријентације аутора". Укрштање различитих досад коришћених и некоришћених извора у резултату је имало научно утемељене одговоре на низ спорних питања, у која, између осталог, улазе и тачан датум доношења Закона о службеној употреби језика и писма у Републици Српској, начини језичке регулативе у Херцег Босни, околности и позадина увођења екавице у Републици Српској, судбина назива српског језика у законодавству Републике Србије, детаљан приказ наметања амандмана на уставе ентитета, те мање познате појединости о измени назива језика у првом уставу Федерације Босне и Херцеговине.

Да би се научно утемељено, пре свега социолингвистички, могла осветлити језичка политика три етничке заједнице у ратном и непосредно поратном периоду у БиХ, било је неопходно представити историју језичке политике на овим просторима, препознавањем њених главних актера и креатора, као и идентификовањем најранијих примера у којима се језик почео користити у политичке сврхе. У издвајању и јаснијем опису фаза језичке политике у дугом и сложеном историјском периоду БиХ, докторанткиња се користила интердисциплинарним појмом *испрекидане равнотеже*, који језичку политику посматра као континуум у којем се све етапе (и мирне и турбулентне) узимају интегрално, целовито и међуусловљено. То је омогућило издвајање директних последица које је таква политика имала и на језик и на друштво, и на лингвистику. Тако, на пример, данашња језичка политика директно зависи од

језичке политике у прошлости – намена *босанског* као наднационалног језика не може се разумети без осврта на време аустроугарске окупације, погубност хрватског језичког пуризма произлази директно из периода Независне Државе Хрватске, а узроци увођења екавице у Републици Српској у пуној мери сагледавају се тек увидом у претходне покушаје идеолошког прекрајања суштаствених језичких обележја: почев од provedбе Скерлићеве иницијативе о једном изговору до потпуног избацивања екавице у Босни и Херцеговини у последњој трећини 20. века.

У дисертацији је ауторка проучавање друштвеног контекста и екстралингвистичких фактора који су утицали на нормирање и кодификацију језика у Босни и Херцеговини темељила на укрштању историјских, политиколошких и лингвистичких критеријума, тј. на социолингвистичким проучавањима односа религије, нације и језика. Анализа је показала да су се ретко где као у БиХ три наведена чиниоца испреплетили и заједнички садејствовали у провођењу језичке политике. Управо се садејство тих чинилаца може сматрати основним разлогом због кога је у БиХ језик био чинилац дезинтеграције. Показано је да је за стварање властитог језичког идентитета по принципу закаснелог романтизма било потребно неколико услова. А најзначајнију улогу играли су територија и власт над њом. Наиме, пошто се на овом простору несумњиво говори један језик, да би симболичка моћ језика била делотворна у изградњи и оправдању нације, прво је морало доћи до територијализације и до потпуне политичке контроле одређеног друштва и простора. Као најбољи и најефикаснији веизивни елемент језика и политике у овом случају су били интелектуалци. Као специфичност Босне и Херцеговине у том задатку јавила су се национална друштва, односно етничке групације као један од кључних носилаца групног идентитета. Још и пре озваничења националних подела, етничке групације су на својим трибинама широм Босне и Херцеговине промовисала посебне језичке политике. Истичући важност језичке и националне идентификације, угроженост народа и њихове воље, бојазан од затирања идентитета и вековну угроженост и експлоатисаност, националне вође и лингвисти хомогенизовали су друштво и активирали становништво да снажно изрази свој идентитет, и то једнообразно, по инструкцијама, а потом су добијени резултати кориштени као најваљиднији демократски аргумент у изградњи и/или потврди своје нације.

У својој дисертацији ауторка је истовремено са праћењем званичне, прописане и прокламоване језичке политике и њених фаза на свим нивоима, анализирала и имплицитне политике, где су забележена многа подривачка и идеолошка деловања унутар све три етничке заједнице – иако је екавица у Републици Српској проглашена тек 1996. године, анализе показују да се она успоставила већ 1993, што значи да је ова политичка агенда била унапред осмишљена. Прокламована свехрватска језичка политика требало је да обнови хрватску аутохтону лексику и коначно успостави жуђени хрватски национални језик, а у пракси је послужила у политичке сврхе подршке и оснаживања националистичке политике у Загребу, која Хрватима у Босни и Херцеговини није понудила заштиту од дискриминације. Надаље, утврђено је да прокламована политика бошњачког као националног језика није увек одговарала стварном стању у пракси јер је била пропраћена промовисањем и заговарањем једног језика на целој територији Босне и Херцеговине, што значи да је декларативно залагање за национални језик у доброј мери послужило као полигон за оживљавање некадашње политике Калајевог државног језика, која се у новим условима представила као политика грађанске и мултиетничке Босне и Херцеговине.

Посебна вредност овог дисертационог рада представљају забележени негативни утицаји одређених мера језичке политике на језик у пракси – увођење екавице довело је до мешања двају изговора, до екавизирања облика који не садрже "јат" и до промјене интонације реченице; језички пуризам и строга нормативна правила "хрватског језика" произвела су велико удаљавање од језика којим су Хрвати у Босни и Херцеговини дотад говорили; нормативни савјети бошњачких лингвиста прво су донели претерану употребу турцизама, архаизирање језика, вештачко убацивање гласа *x* где му јесте и где му није место, касније прекомерну

хрватизацију језика, и коначно, својеврсну несистемну мешавину правила с подлогом у српским и хрватским нормативним узусима.

И на крају, у погледу могућих сценарија у будућности, ауторка сматра да ће сваки следећи преображај језичке ситуације бити уско повезан са политичком снагом конститутивних народа и са утицајем међународне заједнице. Нарочито се очекује деловање страног фактора када је у питању наметање државног језика, као и покушај промене назива језика у Републици Српској, нарочито на микро нивоу. Поједини актери језичке политике чекају повољан политички тренутак да се ова нерешена питања отворе, што ће вероватно бити следећи нагли преокрет привидне равнотеже.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма „iThenticate“, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1992. ДО 2002. ГОДИНЕ** мср Александре Савић, констатује се да утврђено подударње текста износи 16%. Овај степен подударности готово искључиво је последица бројних цитата, као и већег броја синтагми у статусу готово идиоматизованих израза те навођења библиографских података о коришћеној литератури, посебно кад су у питању интернетски извори. Готово ниједна од наведених подударности није битна за резултате дате у дисертацији, тако да је овај степен подударности у складу са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнесеног, а у складу са ставом 2 Члана 8 *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација **ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1992. ДО 2002. ГОДИНЕ** мср Александре Савић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли сви услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати овај позитивни Извештај о оцени докторске дисертације под насловом **Језичка политика у Босни и Херцеговини од 1992. до 2002. године**, коју је урадила кандидаткиња мср Александра Савић под менторством проф. др Милоша Ковачевића, и да Извештај, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
Др Јелена Филиповић,
председник Комисије
2. _____
Др Михаило Шћепановић,
члан Комисије
3. _____
Др Светлана Слијепчевић Бјеливук,
члан Комисије

